

Når ordet bliver kød og køde

BOGESSAY. Mara Lee's bog *Når andra skriver. Skrivande som motstånd, ansvar och tid* er et sjældent eksempel på passioneret videnskab, der bygger en bro mellem kunstnerisk praksis og kundskabsproduktion.

ALEXANDER CARNERA
Forfatter og essayist.

*Writing forms a passageway
between two shores.*
Hélène Cixous

I kommunikationssamfundet findes der et altoverskyggende imperativ: Alle skal kommunikere. Indenfor vidensøkonomien er kommunikation selve motoren i moderne arbejdsliv. Forskning formuleres i stigende grad som en udveksling og kommunikation af viden. Journalistikkens primære ansvar er at kommunikere og afdække en såkaldt objektiv virkelighed. Men hvordan forholder kunstneren sig til kravet om kommunikation og dermed også til spørgsmålet om reproducerbarhed og vidensdeling?

Kunst kan ikke sidestilles med kommunikation mellem en klar afsender og modtager. I stedet for at tage udgangspunkt i æstetiske og etiske teorier argumenterer Mara Lee i sin nye bog *Når andra skriver*, for at kunstnerisk forskning om den menneskelige virkelighed må foregå på skrivepraktikkens egne sanselige og kropslige betingelser.

Som både romanforfatter og litteraturvidner har Mara Lee alle muligheder for at være den rette person til at udforske dette felt. Noget som vi er uvant med i Skandinavien, hvor kunstnere kun undtagelsesvis får lov at bidrage til vidensudviklingen på de høje læreranstalter. Så snart man forbinder kunstværket med kommunikation stiller man et andet spørgsmål, en anden idé, ifølge Lee: «Och härmed följer jag Deleuzes tankegang kring att ha en idé: att ha en idé är inte en generell sak, utan är alltid redan bunden till et visst kunnande, ett visst fält. Min idé om hur jag vill bedriva konstnärlig forskning är således att göra teori, poetisk.» Fra dette spørgsmålet afleder Lee nogle konkrete problemstillinger: Hvornår formår skrivningen virkelig at gøre noget? Hvornår lærer vi noget af andres smerte? Hvornår er det personlige politisk?

Kommunikationssamfundet og universitetets videnskaber er i deres nuværende praksis ikke længere i stand til at besvare disse spørgsmål. «Kropslig kundskab räkns inte i academia,» bemærker Lee. Her er viden reduceret til information og analyserende udsagn om virkeligheden. Vi ser og hører konstant om andre menneskers lidelser og sociale problemer i medierne, i forskning og kommunikation, men er ikke i stand til at reagere på denne viden. Så hvordan slå hul ind til virkeligheden, som, ifølge Mara Lee, altid er forbundet med smerte. Hendes svar er at forfatterens ord skal gøre noget og ikke kun formidle noget. Gøre noget med læseren, med litteraturen, med samfundet. Denne performative tilgang til sproget stopper ikke ved en teori om sproghandlinger, men fortsætter ned i praktikkens maskinrum hvor den performative kraft lever og ånder. Her skal slaget stå.

«Varje individ formas och tillskrivs härmed sin identitet genom en väv av gester, citeringar, åtbörder och handlingar,» skriver Lee, og det er disse som giver ordene deres performative kraft. Man må risikere sig selv, sin identitet, den man er, for at påvirke og tvinge den anden til at overveje sin egen situation og på denne måde igen undersøge relationen til den anden. Lee's mål er at vise hvordan

performative skrivemåder formår at kropsliggøre og gestalte kundskaber der ikke kun virker som information, men som livsnødvendige følelser, affekter og begær. Projektet lægger op til et spændende og anderledes grænseland mellem poesi og teori, mellem skrivepraksis og politisk-etisk aktivitet.

SUBLIMERINGENS UNDERBARE MIRAKEL

Alle bærer vi kroppe, og dermed forskellige historier og forskellige positioner. «Även de stunder då jag hatar kroppen som mest, då den är ensam, avskydd och föraktad, vet jag att den inte är helt isolerad,» skriver Lee. «För det finns ett språk. Och språket är något jag delar, också med min fiende, den som jag fruktar allra mest.»

I en stærk dialog med forfattere som Hélène Cixous, Julia Kristeva og Trinh T Minh-ha praktiserer Mara Lee en tænkning der overskrider gængs feminisme og indkredser det hun kalder «et fælles smertepunkt» og «en fælles risiko», der styrker skriftens performative kraft, der igen gør det muligt at udforske vores relation til den Anden. Afgørende er hvordan vores kropslige erfaring skaber mening og at denne meningsskabelse sker i en «arrestret tid», en tid hvor fortrængte, usynlige stemmer bryder ud af den lineære tid.

For Lee handler det ikke om at indtage en ny position for den marginaliserede, den sorte, indvandreren, de fordømte på jorden, *les poètes maudits*, men at indlede en ny samtale med historien og skabe uventede allierede. «Konsten och litteraturen måste förmå människan att möte också det som är förkastligt i henne själv, annars är det inte en litteratur värd namnet, utan bare programdikt, bare ideologi.»

Projektet lægger op til et spændende og anderledes grænseland mellem skrivepraksis og politisk-etisk aktivitet.»

Det, vi ifølge Mara Lee har til fælles, er ikke kommunikationssamfundets sprog-fællesskab, som blot reproducerer magtforhold eller os-og-dem-modsætninger, men snarere et stridende, uvelkomment begær der truer med at invadere os. Det som vi ikke vil vide af, men som er det der kan bringe os i et andet forhold til den fremmede og det fremmede. Forfatter er ikke noget man bliver, fordi man har haft en traumatisk eller uheldig barndom, men fordi man tør løbe en risiko hvor man sætter sig selv i kontakt med smertepunkter og bringer disse i bevægelse med henblik på at udforske en relation til den anden.

Hélène Cixous, Lee's vigtige inspiration, kalder dette for «de dødes skole». Døden giver liv til sproget og fremstår som en af livets mest performative kræfter. Det er truslen fra døden der giver liv til sprog. Man kan ikke stå midt i lyset og skrive om livet. Lyset er noget man bevæger sig hen imod. Man må bevæge sig gennem mørket, gennem natten, gennem kødet. Der er ingen klare grænser eller fikserede

punkter for det at lære at se – kun en konstant tilnærmelse og tilbagetrækning. Dette er forvandlingskunstens nektar. Som Lee skriver må man «utgöra sitt eget skrivmaterial – i bemärkningarna redskap, kropp och erfarenhet. [...] Det är en process som involverar både det mest smärtsamma och det mest mirakulösa i våra liv.»

Det handler om at få en ny krop gennem sproget og det som giver den liv er «sublimeringens underbare mirakel». Revanchens øjeblik, som Lee kalder det, revanchen mod barbariet, hvor vi i skyggeriget udmejsler et fælles sprog som er afsavnets sprog. I den visuelle kultur lever vi i en regn af ligegyldige billeder uden indre nødvendighed. Størstedelen opløser sig straks i konsumdrømme uden at efterlade sig spor i erindringen. Vi efterlades med et passivt ubehag. De vigtige billeder, som Lee understreger med Roland Barthes idé om punktummet, er «de som sticker håll i något – revans ögonblick och som därmed utmanar våra tidsbegrepp.» Vi holdes fanget i en arresteret tid, hvor sorgen og såret taler til os og etablerer et fælles sprog. Sorgarbejdet er den mest aktive modfortælling vi har, fordi den tvinger os til at gentænke substansen af de værdier vi lever efter.

ØMHED OG SMERTE

Hvordan forene kundskab med en gestaltet skrivestil? Hvordan forvandle lidenskabens kræfter til en bærende stil og skrift? Man må befinde sig dér hvor ordene optændes af uroen, udsatheden, af chokket udefra, for derpå at nedkøle oprøret og lade skriften sætte affekterne i bevægelse. Man må skrive *med* sin krop og *mod* sin krop, være både indenfor og udenfor smerten.

Den franske forfatter Jean Genet, kendt fra *Tyvens dagbog*, skrev også en række enestående essays. Lee's inddragelse af Genet er et højdepunkt i *Når andra skriver*. «Linedanseren» er et brev til Genets elskede, akrobaten Abdallah Bentaga, men er også en henvendelse til den der skriver – til Genet selv, til den skrivende krop der brænder, elsker, bløder. I en detaljeret beskrivelse af linedanserens hverdag, de daglige øvelser og aftenens dans foran publikum, fremmaner Genet de fælles smertepunkter, ensomheden og udsatheden. Det er sådan han kan møde verden og adressere den anden. «En guldpaljet är en liten skiva av förgylld metall, genomborrad av et hål. Den är tunn och lätt, och kan flyta på vatten,» skriver Jean Genet. «På dagen, när du går till affären, faller de ned ur ditt hår. Svetten har klistrat fast en på din häll.»

Det er ikke muligt at kommunikere direkte mellem poet og publikum. Det er kun ved at bevæge sig gennem sin egen udsathed og ensomhed at Genet adresserer den Anden. Som skrivende, skriver han med den levende, erfarende krop – det umulige. Vi vælger ikke den position hvor vi skriver fra, selvom vi gerne bilder os det ind, som Lee understreger. Genet bliver forfatter fordi det umulige får en krop. At skrive var for Genet én lang øvelse i at være på vagt overfor benævnelser som holdt ham fast i sociale mønstre. Det er såret der giver ham sproget. Tab, nedergang, sårbarhed, ensomhed udgør skrivningens brændende kilde. Det umulige som sætter skrivningen i gang – ubehaget,

udsatheden, smerten – gør kroppen ekstra levende og med den kommer modstanden. En modstand der, hvis den skal lykkes som skrift, ikke må bejæ sig eget nej. Ikke være styret af had og afsky, men bringe affekterne i spil i en bevægelse hvor ømheden og smerten taler til os.

FORVANDLINGSKUNST

Men hvem er den Anden, hvis ikke det er den konkrete sorte, indvandreren, den arbejdsløse eller kvinden, som sådan? Lee's svar er at den Anden er en figuration for forvandling, en «litterær materialisering» der gestalter følelser til skrift. Men dette er «inte en idealisering av konstnärsrollen, eller om skrivandets helande kraft [...] inte heller [...] en subjektiv möjlighet till empowerment och att skriva 'sin egen historia'.» Det som den sproglige bearbejdelse og litterære skrivning tilføjer sproget og vore idéer «är framför allt inskrivningen av tid i bilder som stelnat, idéer som fastnat, och historier som slutit sig.»

Denne forvandlingskunst kræver en vedvarende begrebslig forskydning: Det handler ikke om at overskride alle grænser, men at skabe nye overgange og betydninger mellem den plads hvor man selv befinder sig og de andre. I forlængelse af Genet's essay «Stockholmsyndromet», der omhandler hans besøg i Sverige, foretager Lee et mesterligt greb: Hun placerer ensomheden i begrebet den Anden og gentænker derved forholdet mellem kollektivitet og individualitet. Ensomheden har skiftende former, men dens sår dirrer af liv: Det være hittebarnet uden et rigtig hjem, det udsatte barn som ikke rigtig er en del af hjemmet, aktivisten den eneste hvide i et sort kollektiv; forskeren i eksil, den ensomme forræder, og forfatteren der skriver af nødvendighed (som Genet selv). Uanset hvor meget fællesskab og hvor meget lighed og fællesskab der binder det svenske kollektiv sammen, lykkes det aldrig at udradere ensomheden – her hvor såret, et virkeligt liv vibrerer. Ensomhedens litterære materialitet skaber figurationen for modstand og forvandling.

Modstand overfor verden derude afhænger af hvordan vi indtager vores egen position. Hvordan vi bringer vår egen lokalitet, hjem, væremåder, traditioner, historier i bevægelse, så et andet muligt liv materialiserer sig. Hvad tjener rødder hvis ikke du er i stand til at tage dem med dig, som Lee flere gange citerer Gertrude Stein. Sproget er et hjem, men et hjem der bevæger sig. «Alla platser jag någonsin känt har jag känt via kött, levande pulserande,» skriver Lee. Det er dermed ikke overraskende at hun foretager et knusende opgør ikke kun med vores *forestillinger* om den fremmede og det fremmede, men også med vores *tilgang*, som fastholder os i passive positioner og eksklusioner af den anden. Det, som forhindrer os i at komme i kontakt med de sår der producerer et fælles liv – afsavnets sprog.

Vores forhold til hinanden er styret af stereotyper om den fremmede der skaber eksklusion og had uden nogen læreproces i sigte. De tre mest udbredte er 1) forestillingen om den fremmede som et offer, én der lider som har brug for vores hjælp; 2) den fremmede som en multikulturel som

dybest set er ligesom os; 3) den fremmede som driver den af, som tager vores penge, velfærd og vores kvinder. Det afgørende spørgsmål er, ifølge Lee, hvem der tjener på billedet af den fremmede som lider?

Vores tilgang er styret af fascination af andres lidelse. «Vårt oanstændige interesse for sår?» spørger Lee. Fantasien om at den anden – indvandreren, den arbejdsløse på dagpenge – der har uendelig tilgang til nydelsen som vi ikke har, skaber en 'dem' og 'os' kultur, der i værste fald afføder had og racisme, og passivt ekskluderende fællesskaber og gruppenaliteter. Visse forfattere begrunder dette med at globaliseringens virtuelle æra har skabt en «utplåning av 'äkta andra'» (Baudrillard), «medan författaren och kritikern Susan Sontag snarare vill betona betraktarens etiska ansvar inför åsynen av andras lidande.»

Men vi skal, ifølge Lee, ikke fortælle om os selv som sårets offer, men om forskellene det producerer. Vi lever i fantasien om den fremmede som én der har adgang til ubegrænset nydelse, noget som forbrugssamfundet understøtter. Vi evner derfor ikke at se den anden som mærket af en *brist*, det, som også karakteriserer os selv – og alle levende væsner. «Att vara kastrerad är att vara människa,» skriver Lee med henvisning til den danske forsker Lilian Munk Rösing. Denne kastration eller afskæthed fra enheden, fra ophavet, gør os til sproglige væsner, til subjekter. Men hun fremhæver også at den er «ett sår i vår narcissism, i våra fantasier om att vara eller kunna allt.» Og den som tror han er alt, er afskåret fra en etisk relation til den anden.

Senkapitalismens forbrugsvanvid og vækstprog understøtter og opretholder troen på at vi kan alt og er alt. I præstationssamfundet forventes vi alle at blive noget særligt. Vi er alle potentielle kunstnere, kendisser, rockstjerner – noget ud over det sædvanlige. Denne kobling mellem autonomi og det spektakulære, at vi selv er ansvarlige for at realisere vores potentiale, troen på at vi kan være alt, fører til en evig jagt på et jeg vi ikke er. Tendensen er at eftertæksomhed, usikkerhed og udsathed, i dag er genstand for mistænkeliggørelse og irettesættelse. Senkapitalismens forbrugshype understøtter idéer om opgradering af selvet og akkumuleringen af muligheder, hvorved det bliver muligt at uddrive ubehaget, smerten, såret. Lee's modsvar, som måske kan læses som bud på en bæredygtig etik

er, at omgøre vores passive forestillinger om den fremmede til et aktivt sår og dermed en aktiv modstand. Dette kræver at vi genovervejer tidens og dermed kroppens aktive betydning i vores liv.

SÅRBARHEDENS POTENTIAL

Ifølge Lee må vi «läsa identitet inte som en kategori, men som process». Vi har ikke en krop, men er en krop. Og at være en krop er det samme som at være i tiden. Kroppen har forskellige aldre og derfor også forskellige tider. Forskellige erfaringer findes stadig i kroppen. Det være erfaringer fra krig, flugt, forfølgelse, skilsmisse, dødsfald, nederlag, som på en ny plads i livet reduceres eller formindskes. Det kan også være nationale identiteter som forventes at gå over i og med et nyt statsborgerskab. Eller køns-overskridende identiteter som forventes at gå over når man bliver voksen. Men disse inskriptioner af fortidige erfaringer, findes ligesom tidligere kundskab, stadig i kroppen og fortsætter med at give genlyd og resonans. Hvordan få disse i tale på en måde der ikke gnidningsfrit indoptages af nyliberalismens smidige kværn af glæden ved fleksible, sammensatte identiteter? Hvordan undgå at identitet bliver bundet til nu'et og den frie leg som i senkapitalismen?

Lee's svar er at frihed og identitetskabelse er en *aktiv praktik* hvor man bevæger sig mellem forskellige verdener, skaber brud, affektiv resonans og bevægelighed. Identitet er inddelt i lag hvor forskellige tider rumsterer og kan gøre sig gældende, derfor er det frugtbart at bevæge sig på tværs. Her spiller kroppen en afgørende rolle eftersom det er via kroppen at vi kan skabe kontakt med andre lag, bringe disse affekter i bevægelse og dermed skabe grundlag for en forvandling og anden relation.

Her oplagres både glemsel og nærvær som skal aktiveres ikke som «Se min fleksible identitet!», men som en aktiv udforskning af en relation. «Njutandet förmår sammanföra vitt skilda tidpunkter, epoker och känslor i ett heterogent, amorft och intensivt nu. Olika känslo- och tidsregister kommer i beröring med varandra, och härmed kan njutandet bli en plats, inte för bearbetning av trauman, utan för att komma i kontakt med historiska identitetskapande praktiker.» Lee nævner den sadomasochistiske praksis der kan komme i kontakt med andre, mere skamfulde praktikker. Det er kontaktfladens tidlige

spil der skaber rum for nye betydninger og identitet.

AT SKRIVE, TRODS ALT

At skrive er ikke et redskab for at den enkelte kan skrive «sin egen historie». Det handler om at skrive tiden ind i de stivnede historier. Forandring og liv skabes ved at gestalte tidens uro til sprog. Eftersom vores identitet, subjektivitet og værdier formes af hvordan vi tiltales over tid, kræves et fortsat arbejde med at være bevidst om adressatens politik og plads. Hvordan tiltales jeg over tid? Hvem tiltaler jeg, og hvornår? Hvornår indgår jeg i et vi og hvorfor? Hvem indgår i vi'et og hvem udelukkes?

Tavsheden er for længe siden blevet vredet ud af poetens hænder og blevet del af kontrolsamfundets arsenal.»

Lee's greb er at vise hvordan identifikationsprocesser sker ved at identificere sig med noget Andet. At være menneske – subjekt – er altid at være ambivalent, aldrig kun 'sig selv' eller 'i sig selv'. Det handler om at undgå den simple identifikation og identitetspolitik der assimilerer og passiviserer, og ekskluderer. Lee bruger den engelske term *mimicry* som aktiv strategi der åbner op for et nyt handlingsrum for den Anden.

Mimicry, at kunne identificere sig med omgivelserne, er blevet beskrevet som dyr og menneskers forsvarsevne og dermed biologisk overlevelsesmekanisme. Andre forbinder det med drama, teater og forførelse. Men denne evne hos både dyr og mennesker til at simulere og spille teater er, ifølge Lee, en krop der er blind overfor egne privilegier, arv og vaner. De fleste rum vi bevæger os i er forræderiske. De kroppe som indtager rummet med forførelse og snakkende initiativ, er ofte behersket af forstillelse og frygten for at miste kontrol. Man må derfor altid spørge: «Vilka kroppar uppvisar tvärtom vilshenhet i rummet?»

Dette giver svaret på hvem der kompenserer ved at smelte sammen med

omgivelserne og andre som standses så snart de kryber over en tærskel og gør sig synlige på en forkert måde. Visse kroppe konstrueres som en forlængelse af rummet, mens andre ikke gør det. Dette er i dag, ifølge Lee, et spørgsmål der er mere aktuelt end nogensinde: «Vilka kroppar passerar obemärkt, och vilka kroppar bliver – trots ändlösa mimiska försök – hejdade, uttråkade, stoppade? I tunnelbanan, vid gränskontrollerna, på gatan.»

Udfordringen for en skabende praksis, er hvordan vi etablerer en iscenesættelse af ukontrollerbare identiteter. Det gælder om at vriste herskerens redskaber ud af hans hænder. Vi må ikke glemme at herskerens og magtens vigtigste redskab er meningsproduktion og dermed sproget. Og det begynder altid i det oversete, i de små historier, de pinlige og skamfulde skjulte historier.

Et kritisk sprogarbejde må ikke forherlige den marginales position, men bevæge sig ind i nuancerne, de små historier, derefter bevæge sig ud, overskride modsætninger, afbryde den etablerede kommunikation. For alt i verden ikke patologisere egen smerte, egen udsigelsesposition, men gøre smerten til en fælles virkelighed. Men der er altid en pris for at sætte sproget i bevægelse, udpege fælles smertepunkter. Vinder du, taber du, siger Cixoux.

Det er desværre ikke kun poeterne der har forstået at tavsheden er en effektiv modstandsform, som Lee bemærker. Tavsheden er for længe siden blevet vredet ud af poetens hænder og blevet del af kontrolsamfundets arsenal. Spørgsmålet er hvad vi svarer dem som stiller spørgsmålstegn til vores skrivi? Lee svarer:

«Vi svarer *inte* med en symmetrisk tystnad – för det skulle betyda att vi slutade att skriva. Vi svarar *inte* med att ifrågasätta *deras* intellektuelle kapacitet eller vuxenhet, vilket enbart skulle befästa och fördjupa traderingen av våld. [...] Nej, istället beklagar vi det tankeklimat som tvingar dem – män och kvinnor – at begå samme övergrepp mot Andra, som de själva blivit utsatta för i sekler, av maktfullkomliga män. För vi förstår att det inte är ni som talar, utan era sår. [...] Så när ni ifrågasätter vår rätt at tala och yttra oss, svarar vi inte med att vända kniven tillbaka mot er, vi svarar inte med Fanons ord 'Jag vill sätta fingret på alla vita sår som strimmar den svarta huden.' Nej, vi svarar: 'Det är sant. Ingen rätt. Bare kärlek.'»

© norske LMD

• Redaktør i The Guardian: ALAN RUSBRIDGER • EVA JOLY • DEEYAH KHAN • SHAYKH DR. MUHAMMAD AL NINOWY • LARS VAULAR • INGRID OLAVA • JØRN HURUM • MAJ BRITT ANDERSEN •

FOREDRAG DEBATTER KONserter BARNEUNIVERSITET OMVISNINGER M.M.

UiO festivalen

24.-26. april • www.uio.no/uio-festivalen

UNIVERSITAS OSLOENSIS MDCCCXLI

• DINOSAURER PÅ TØYEN • VIKINGSKIPENE • VÅR I BOTANISK HAGE • MUNCH I AULAEN •

PROGRAM OG AKTIVITETER FOR HELE FAMILIEN • **UiO: Universitetet i Oslo** • FRI ENTRÉ TIL ALLE ARRANGEMENTER •